

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Oton Župančič / Beseda o Prešernu

(Govor na Prešernovi akademiji Društva slov. književnikov v Narodnem gledališču v Ljubljani dne 10. februarja 1926.)

Danes, ko je minilo že stopetindvajset let od Prešernovega rojstva, se zavedamo vsi, da se klanjamo največjemu geniju svojega rodu. Raziskavanja o podrobnostih njegove zapuščine, ugibanja o načinu njegovega dela, čuvstvovanja in mišljenja se bodo brez dvoma nadaljevala, dokler bodo Slovenci živeli — vprašanje ocenitve je mislim definitivno rešeno. In vendar je bilo okoli tega tako edinstveno visokega duha toliko prepira, napadov in bojov, neumevanja in blatenja kakor okoli nobenega naših poetov. Večina Slovencev si dolgo ni bila v svesti, da so dobili s Prešernovo besedo centralno idejo slovenstva, skupno ognjišče svojega duhovnega življenja.

Od zunaj pogledano je Prešernovo delo skromno in neznaatno: drobna knjižica z naslovom Poezije doktorja Franceta Prešerna — to je vsa žetev celega polstoletnega življenja; kaj malo za oko: ali odpri jo, poglobi se vanjo, prepusti se voljno čaru teh valujočih ritmov, in odpirajo se ti neizmerni horizonti na vse strani, kakor da si nenadoma prestavljen v središče velikanskega duševnega sveta, ki mu ne manjka najmanjši delec do zaokrožene popolnosti ...

Ljudje pa ne znajo vedno odpirati in čitati knjig. Ker se branijo stopiti v poetov svet čisti in dobre volje, vzprejemljivi za novo razodetje, temveč prinašajo s seboj svoje staro razodetje: aprioristične zahteve, prevzete doktrine in dogme, svoje osebne, družabne, strankarske, cerkveno-verske ali narodno-politične interese. Ti prihajajo pred poeta kot sodniki v imenu svojih idealov, in so nazadnje obsojeni, da morajo ostati zunaj, njih sodba pa ni videla bistva in njih obsodba ni zadela jedra.

Pa so prišli možje vnanje akcije — politiki, in so hoteli tributa svojim idealom. In so spoznali, da je Prešeren resda nadarjen pesnik, spreten oblikovalec srčnih občutkov, ali pogrešali so v njegovih pesmih tega, kar so imenovali vzvišene misli, ki bi narod budile in dvigale — k njih idealom. Pesnik sonetov, sonetnega

venca, Zdravljice, Krsta — ta je po njihovem lazil po tleh; visoko nad vsakdanjo zemljo pa je plaval bobneči gromovnik tistih dni, krilati pevec tako zvanih vzvišenih idej. Kaj so nam danes te tirade, pred katerimi se je takratno izobraženstvo klanjalo v zamknjenem spoštovanju! Za nas jih ni več.

Pa so prišli gospodje z moralo; in so tudi gledali od zunaj in so krstili najnežnejše izlive najčistejšega slovenskega srca za «zaljubljene brklarije». Ne bi jih niti omenil, da se ni ta pravda še za naših dni pred leti nanovo pogrela; še za naših dni se je odločilo, da bo pred «božjim tronam» pravda vendarle izpadla proti Prešernu. Prešeren pa je tudi sam gnal to pravdo pred božji tron s svojim Orglarčkom, in zadnja instanca se je izrekla zanj.

Vsi ti so priznavali Prešernu pač samo vnanjo oblikovno dovršenost. In res je: od zunaj pogledane so Prešernove poezije sama forma, skrb za lepo besedo, prizadevanje za zvonek stih, blagglasno rimo; estetsko izprehajanje po vseh mogočih umetnih oblikah: tercina, ottava rima, španska asonanca, distihon, anakreontska kitica, triolet, glosa, gazela, sonet, in potenciran sonet — sonetni venec še z akrostihom povrh — kaj je to? Esteticizem, eklekticizem, forma, dognana do zadnje izbrušenosti — ali ni kakor samo lagodno muziciranje po dragocenih starih inštrumentih, pesem na tuje strune? — Od znotraj pogledano: samo čuvstvo, sama topla srčna kri, sama borba za izraz — ali po današnje za ekspresijo čisto posebnih življenskih usod in spoznanj, ki se kljub Petrarki in Danteju in Floracu, kljub antiki in teoriji nemške romantike še nikjer in v nobenem času in v nobenem srcu niso tako ali podobno snovale in prečutile kakor edino v srcu Prešernovem. S tega zorišča nikjer več oblike zavoljo oblike, nikjer besede zavoljo vnanjega zvoka — vse je notranja muzika in ritem, upogibajoč se verno in pokorno po linijah pesnikove ideje; nič ni nakit ali navesek, nego sam živ, sočen organizem, ki so mu rime pricvele iz stiha tako naravno, kakor cvet iz veje. Da, to je vsa razlika: ne cvet na veji, temveč cvet iz veje. Vse to, kar je videti od zunaj tako izumetničeno in komplicirano — kako je odznotraj naravno in preprosto! Zakon in čudo organizma.

Prva in zadnja beseda Prešernove knjige je ljubezen. Ljubezen v vseh odtenkih od najelementarnejše erotike preko prijateljstva in domovinskega čuvstva do produševljene, skoraj abstraktne ljubezni do resnice. — Človek, rojen za ljubezen, je od ljubezni izkrvavel, ali kar je še groznejše: ob živem srcu

okamenel. Prijateljsko sozvočje dveh duhov, kjer je Čop isto hotel, kar je Prešeren bil, je rezko pretrgala nenadna smrt. In ko je moral zapeti še Andreju Smoletu v opombo, je ostal strahotno sam. To je bilo, ko je bil že davno dal slovo tudi sanjam o srečni ljubezni.

Ta mož, v kraljestvu duhov tako širok in suveren, je bil v življenju tako neskončno nesrečen in beden, kakor le more biti nesrečen in beden zemljan, na katerega zro robustni praktiki tega sveta s ponižujočim pomilovanjem kot na slabiča. In tako so ga sodili od zunaj. Jaz pa vidim globoko presunjen človeka s tako bogatim srcem, da navaden poprečnik te preobilice čuvstva sploh ne bi mogel prenesti: zmajala bi se mu tla pod nogami, zrušil se moralni svet v njem. Prešerna je tega zadnjega pretresa, ki vede neogibno v samomor, očuvala njegova genijalnost: notranji imperativ njegovega pevskega poklica, ki mu je z usodno neizprosnostjo velel vse prenesti, vse pretrpeti, dati si streti srce in se preko vsega pozemskega povzpeti do zadnjih spoznanj zase in za svoj narod. Po kruti borbi s samim seboj je premagal strah in up in bolečino, in se je odrekel sreči na zemlji. In tako se je zgodilo, da je Prešeren prvi Slovenec, ki je spoznal in z lastnim življenjem izpričal neobhodnost trpljenja za idejo brez ozira na kakršnokoli povračilo tu ali tam — potrebo trpljenja in brez-pogojne žrtve v službi resnice in pravice iz notranjega postulata genijalnega človeka, ki ne more drugače. Tega spoznanja dokument je njegova večna knjiga. In zavoljo nje je hotel in mogel toliko trpeti, da je sploh prenašal življenje.

Vse, prav vse, kar je poleg njega pelo in pisalo, nam je danes nemo. Ves krog čebeličarjev, teh izobraženih, vnetih in delavnih mož, ki so po svoje pošteno opravljali dnevno delo in se trudili za gojo našega jezika in duha — vse samo še zaprašeno gradivo na policalah; zgodovina, ki nam govori samo še preko znanstvenega aparata; oni sami nam neposredno nimajo nič več povedati. Kar imajo še lica in podobe za neznanstvenika, jim ga je dal Prešeren v epigramih: skozi njegovo lečo jih vidimo.

Edini Prešeren je premagal čas in sega v sedanost in bodočnost; njegova beseda nam še vedno poje, njegove sanje nas še zdaj omamljajo, in čim zrelejši smo, tem več lepote in resnice nam žari iz njega. Njegove ideje so še danes bojna gesla, in vsaka bodoča doba bo lahko iskala v njegovem bogatem zakladu spopolnila za svoje nedostatke. Naš povojni rod je izgubil nekaj, brez česar človeštvo ne more ostati: trajno pomanjkanje te dragocene soli življenja bi pomenilo smrt; Prešeren je preživel najtežjo

Fran Albrecht / Jubilej Ivana Prijatelja

notranjo tragedijo, in vendar si je ohranil oproščujoči, sončni smeh in humor.

Dogma in kánon pa nam ne more biti tudi Prešeren. Vsako pokolenje stoji pred svojimi problemi in jih mora po svoje rešiti: v življenju in umetnosti. Doživeti po svoje pa bo moral Prešerna vsak naš tvorec, zakaj pot naprej vodi samo preko njega. Ne dogma in kánon, in vendar: Bog daj vsem našim duhovom živeti tako polno in pogumno in govoriti tako naravno in preprosto, kakor je živel in govoril véliki mojster Prešeren.

Fran Albrecht / Jubilej Ivana Prijatelja

Dne 25. decembra lanskega leta je dopolnil svoje petdeseto leto dr. Ivan Prijatelj, profesor modernih slovanskih literatur na ljubljanski univerzi, najboljši slovenski literarni historik in najodličnejši esejist našega lista. Ne samo iz čuta dolžnosti do odličnega in dragega sotrudnika, temveč predvsem iz zavesti o pomembnosti njegovega dela za Slovence, je potrebno, da se «Ljubljanski Zvon» — vsaj v bežnih potezah — ozrè preko žetve tega petdesetletnega življenja, njegovih prizadevanj in naporov.

Število Prijateljevih del, knjig, spisov in razprav sega preko sto. Zato nam ob tej priliki in na tem mestu seveda ni mogoče objeti in strniti vsega njegovega življenjskega dela, ki razodeva izredno energijo, močan napor volje in duha, mladostno prožnost in čilost ter čudovito plodnost in aktivnost, ni mogoče preoceni njegovih literarno-historičnih uspehov, marveč se je treba omejiti predvsem na to, kakor se je avtor udeleževal v tem listu.

*

Najmanj negovana slovstvena oblika med Slovenci je literarno-kritičen esej. Kakor da Slovenci sploh nimamo daru za to napol znanstveno, napol umetniško literarno panogo, ki jo moderni narodi, zlasti Francozi, gojé s tolikim pridom in tako izbranim okusom v svojih literaturah; kakor da smo preokorni in pretežkokrvni, da bi imeli dar in čut za gibko, prozorno-čisto linijo eseja, da smo preveč odrezani od sveta in se nam je domača provincialnost preveč ugnezдила v vse celice naše miselnosti, da bi mogli zajeti široke, s kritičnim žarom osvetljene razglede preko sveta, širokopotezne, svetske perspektive, kakršne nam mora odpiráti dober esej. Esaj je logična dognanost znanstvenika, strnjena v lapidaren in definitiven izraz lirika, zajeta v